

PERSPEKTIVNI PLAN GOSPODARSKEGA RAZVOJA V L. 1957-1961

V prejšnji številki smo objavili »Posebno prilogo«, v kateri smo začeli pojasnjevati predlog perspektivnega plana gospodarskega razvoja. V tej številki nadaljujemo objavljane tega gradiva in prinašamo članke o razdelitvi družbenega proizvoda, o investicijah, o kmetijstvu, o razvoju surovinske in energetske osnove in o prometu.

Prav tako nadaljujemo objavljane članka »Kako beremo pokazatelje«. V tej številki prinašamo tudi pojasnila o najvažnejših pojmih s področja našega planiranja. Prihodnjo posebno prilogo bomo prav tako posvetili problematiki družbenega plana in naši gospodarski politiki, ki jo izraža plan.

Razdelitev družbenega proizvoda

Po predlaganem planu naj bi se sredstva, za razdelitev gibala takole (v milijardah dinarjev in v cenah leta 1956):

	1956	1961
Skupno na razpolago	3.374	5.170
Od tega materialni stroški	1.726	2.700
Ostane za razdelitev	1.648	2.470

Po kritju materialnih stroškov proizvodnje, opravljeni zamjenjavi z inozemstvom, odplačilu obveznosti in pokritju razlike iz poslovanja z inozemstvom bo v letu 1961 torej ostalo za razdelitev 750 milijard ali 43% več kakor v letu 1956.

Ta sredstva bi razdelili takole (v milijardah po cenah leta 1956):

Gospodarske investicije	1956	1961	Indeks
(z amortizacijo)	522	692	135
Osebna potrošnja	844	1.205	142
Družbeni standard	131	220	170
Uprava in narodna obramba	196	216	110
Rezerve in nerazporejena sredstva	—	125	—

V taki razdelitvi posebno opazimo dva momenta: prvič najobčutnejše bo povečan tisti del, ki je namenjen osebni potrošnji in družbenemu standardu; v predlogu so določene rezerve, nerazporejena sredstva, ki jih lani ni bilo (te rezerve smo uvedli že letos v znesku 75 milijard dinarjev).

To poudarja dve pomembni značilnosti smotrov razdelitve: postopno, toda stalno izboljševanje življenjskih pogojev državljanov in zagotovitev stalnega gospodarskega razvoja.

Največji del rezerv in nerazporejenih sredstev bi razporejali med izpolnjevanjem plana, po položaju. Z njimi naj bi odpravili nekatere neskladnosti, ki bi se pojavile na tržišču, a z njimi ni bilo mogoče računati v planu, sploh pa zadovoljili nepričakovane potrebe. Rezerve postajajo v prihodnjih letih še bolj potrebne, ker se povečujejo sredstva, s katerimi prosto razpolagajo gospodarske organizacije in komune in namen dela teh sredstev ne bo mogoče v naprej določiti. Tako na primer ne bo mogoče v naprej določiti, koliko svojih sredstev bodo podjetja uporabila za osebne dohodke, koliko pa za svoje sklade. To pa sta dva različna namena.

Razen tega računamo tudi z določenimi deviznimi rezervami.

Osebna potrošnja in družbeni standard

Predlog računa s tem, da bi v tem petletnem razdobju osebna potrošnja naraščala povprečno po 6 do 7% na leto, ali 4 do 5% na prebivalca. (Po cenah iz lanskega leta je tedaj znašala 47.411 din, a v letu 1961 naj bi znašala 61.635.)

Realizirala se bo po eni strani s povišanjem osebnih dohodkov državljanov (plač, pokojnin, dohodkov kmetovalcev itd.), po drugi strani pa z večjo proizvodnjo in z uvozom potrošnega blaga.

Po predlogu naj bi se potrošnja nekaterih važnejših proizvodov gibala na prebivalca:

	1956	1961
Zito (kg)	217	225
Meso in ribe (kg)	25	28,5
Maščobe (kg)	9	11
Sladkor (kg)	11	16
Tkanine (m ²)	8	15
Usnjena obutev (parov)	0,7	0,9
Električna energija (kWh)	56	82
Radijski aparati (kosov)	7	14,5
Električni gospodinjski aparati (kg)	0,14	0,26
Pohištvo (garniture)	8	11

(Radijski aparati in pohištvo so računani na 1000 prebivalcev.)

Razen teh količin, ki jih moramo zagotoviti iz domače proizvodnje, računamo zaradi dopolnitve blagovne izbire tudi z uvozom industrijskega potrošnega blaga.

V razdelitvi sredstev najbolj narašča delež družbenega standarda, ki skupaj z neposredno osebno potrošnjo tvori življenjske pogoje državljanov, s tem pa je tudi pogoj nadaljnega razvoja proizvodnje in delovne storilnosti.

Najpomembnejši del povečanja v tej postavki gre za stanovanjsko komunalne investicije. Računajo, da lahko z varčevanjem, smotrnim delom in graditvijo stanovanjskih plospoj v prihodnjih 5 letih pridobimo približno 200.000 stanovanj.

Pomembna sredstva bodo vložena tudi v nove objekte, dela in sploh za razvoj zdravstvene in prosvetne službe. Pred prosveto so velike naloge nadaljnega odpravljanja nepismenosti, postopnega uvajanja osemletnega šolanja za čedalje večje število otrok, posebno pa razvoja srednjega strokovnega šolstva in prilagojevanja visokih šol zahtevam družbe in gospodarstva.

Izdatki socialnega zavarovanja naj bi se povečali od 135 milijard v letu 1956 na 185 v letu 1961, in to zaradi povečanja števila zavarovancev, zaradi povečanja pokojnin, s katerim računamo, in zaradi napredka zdravstvene zaščite kakor tudi rehabilitacije invalidov.

Investicije

Pri investicijah gre predlog za tem, da se zagotovi nadaljnji stalen razvoj gospodarstva in da se odpravijo nerentabilnosti v razvoju posameznih gospodarskih vej in področij, a da bo hkrati porast skupnega obsega investicij realen in da ne bo obremenjeval nacionalnega dohodka bolj, kakor je mogoče. Tako je v petih minulih letih akumulacija (gospodarske investicije brez amortizacije) predstavljala povprečno 23,2% nacionalnega dohodka, a v prihodnjih 5 letih naj bi predstavljala 19,7%.

Razmerje med negospodarskimi in gospodarskimi investicijami se bo še naprej spreminjalo v korist negospodarskih. Prav tako se bo nadaljevalo spreminjanje v razporedu gospodarskih investicij. Odstotni delež posameznih področij pri bruto gospodarskih investicijah (z amortizacijo) v osnovne sklade družbenega sektorja gospodarstva se bo gibal takole:

	1952-56	1957-61
Industrija in rudarstvo	61,3	43,7
Kmetijstvo	6,4	14,9
Gozdarstvo	1,7	2,0
Gradbeništvo	3,1	4,0
Promet	22,4	26,9
Trgovina in gostinstvo	4,5	5,8
Obrt	0,8	1,1
Vodno gospodarstvo	—	1,6

Posebno vidno je povečanje deleža kmetijstva. Ta delež je še znatno večji, če upoštevamo investicije v druge veje, ki bodo posredno služile razvoju kmetijstva, kakršne so investicije za povečanje proizvodnje kmetijskih strojev in umetnih gnojil in investicije v zmogljivosti za prevoz in predelavo kmetijskih pridelkov.

Občutno se bo povečal tudi delež prometa, da bi postopno odpravili njegovo zaostajanje za splošnim gospodarskim razvojem, nadalje trgovine in gostinstva (predvsem zaradi razširitve omrežja in zmogljivosti z opremo za spravilo, prevoz in predelavo kmetijskih pridelkov).

S povečanimi investicijami v gradbeništvo naj bi predvsem podvojili mehanizacijo, da bi tako pospešili in pocenili gradbena dela, a gradbeno zmogljivost povečali. V industrijo gradbenega materiala bi vložili približno 18 milijard din za proizvodnjo montažnih delov in za proizvodnjo sodobnejšega in cenejšega gradbenega materiala, zaradi česar bo določena vsota vložena tudi v lesno industrijo.

Uprava in narodna obramba

Izdatki za upravo in narodno obrambo bi po predlogu rasli mnogo bolj počasi kakor druge oblike potrošnje.

To terja, da v državni upravi delo bolj organiziramo in da smotrneje izkoriščamo delovni čas, da namesto povečanja števila uslužbencev predvsem težimo po strokovno bolj sposobnih kadrih in da postopno uvajamo sodobnejše stroje in drugo opremo, posebno v tiste ustanove in na tista delovna mesta, kjer lahko mehanizacija najbolj vpliva na napredek dela.

Tudi pri investicijah računamo z največjim varčevanjem, tako da bi se med drugim gradnja novih poslopij za upravne organe omejila na najmanjšo mero, predvsem na dovršitev že začelih zgradb.

Investicije

Investicijska politika gre v skladu s smotri petletnega plana za tem, da se s čimbolj racionalnimi vlaganji zagotovi dovolj hiter in stalen gospodarski razvoj, posebno pa kmetijski razvoj, da se izboljša stanje plačilne bilance in poveča osebna potrošnja.

Zaradi dosege teh smotrov računamo, da bi v tem petletnem razdobju investirali povprečno nekaj nad 700 milijard din na leto. V razmerju do porasta proizvodnje in nacionalnega dohodka naj bi bil porast investicij manjši v prvih letih, a kasneje čedalje večji tako, da bi v l. 1961 dosegel znesek približno 790 milijard v primerjavi s 570 milijardami v l. 1956.

Medtem ko naj bi se nacionalni dohodek v tem razdobju povečeval povprečno za 9% na leto oziroma 7% na prebivalca, se računa da naj bi bila letna stopnja porasta akumulacije (neto gospodarskih investicij) nekaj pod 5%. Delež investicij v nacionalnem dohodku se torej zmanjšuje.

Razmerje med gospodarskimi in negospodarskimi investicijami naj bi se po predloženem planu še naprej spreminjalo v korist negospodarskih, in to približno takole (v milijardah dinarjev):

	1956	1961	Odstotek porasta
Gospodarske investicije	475	627	33
Negospodarske investicije	97	166	72

S porastom negospodarskih investicij naj se predvsem doseže, da se bo povečala stanovanjska in komunalna graditev kakor tudi graditev šol.

II POSEBNA PRILOGA

Kakor računamo, se bodo gospodarske investicije gibale takole (v milijardah dinarjev):

	Letno povprečje 1952—1956	Letno povprečje 1957—1961	Odstotek porasta
Neto investicije	252	245	6
Investicije iz amortizacije	118	211	80
Skupne (bruto) investicije	350	456	30

Kakor vidimo iz teh števil, se bo delež investicij iz amortizacije zelo občutno povečal in se skoraj izenačil z deležem investicij iz dohodka. Po drugi strani bodo same neto investicije porasle le za 6 odstotkov, kar pomeni nekaj počasneje kakor nacionalni dohodek.

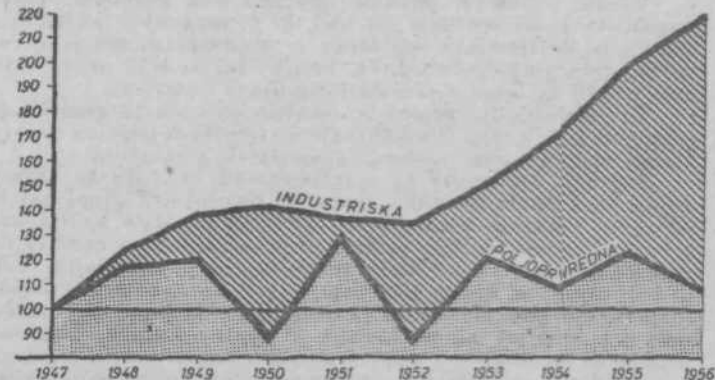
Razporeditev gospodarskih investicij je usmerjena predvsem k hitrejšemu razvoju kmetijstva, prometa in gradbeništva in k napredku trgovine in prometa. Po gospodarskih področjih računamo s takim gibanjem investicij (v milijardah din brez obratnih skladov):

	1956	1961	Odstotek porasta
Industrija in rudarstvo	167	187	12
Kmetijstvo	30	96	200
Gozdarstvo	9	7	—
Gradbeništvo	8	15,5	92
Promet	72	111	53
Trgovina in gostinstvo	18	31	71
Obrt	3,5	5,2	18
Vodno gospodarstvo	3,5	8	128

Glede praktične razdelitve so investicije usmerjene v tista vlaganja, ki bodo najhitreje dala rezultate. Da bi imeli o tem čimbolj jasno predstavo, objavljamo oceno, čez koliko časa se bodo začele investicije v posameznih industrijskih vejah poplačevati, in to v odstotkih:

	Do dveh let	Nad dve- ma leto- ma
Elektrogospodarstvo	36 %	64 %
Premog	50 %	50 %
Nafta	60 %	40 %
Črna metalurgija	100 %	—
Barvasta metalurgija	32 %	68 %
Nekovine	75 %	25 %
Kovinska industrija	65 %	35 %
Ladjedelništvo	100 %	—
Elektroindustrija	100 %	—
Kemična industrija	48 %	52 %
Gradbeni material	100 %	—
Lesna industrija	74 %	26 %
Industrija papirja	54 %	46 %

V vseh drugih industrijah — tekstilni, usnjarski, gumarski, živilski, grafični, filmski, tobačni — se bodo začele investicije po oceni poplačevati v manj kakor dveh letih. V povprečju cenijo za vso industrijo 60 odstotkov investicij z rokom do dveh let, a 40 odstotkov več kakor dve leti.

Neenakomernost in nizka raven kmetijske proizvodnje v primerjavi z industrijsko proizvodnjo

RAZVOJ KMETIJSTVA

Vzporedno z vprašanji osebne potrošnje, energetske in surovinske osnove ter plačilne bilance zavzema posebno mesto v petletnem planu tudi kmetijstvo. Dejansko je od njegovega razvoja v marsičem odvisna tudi rešitev teh vprašanj.

Na tem področju računa plan z naslednjimi investicijami iz družbenih sredstev (v milijardah dinarjev):

	Letno povprečje 1951—1955	Letno povprečje 1957—1961
Neto (čiste) investicije	18	55
Investicije iz amortizacije	2	15
Skupne (bruto) investicije	20	70

Delež kmetijstva v investicijah

Porast naj bi bil manjši v prvih letih, nato pa proti koncu petletnega razdobja čedalje večji.

Ta plan posveča posebno pozornost živinoreji ne samo zato, ker so v njej posebno velike neizkoriščene možnosti in ker dajo investicije sorazmerno hitro rezultate, temveč tudi zato, ker vpliva živinoreja v veliki meri tudi na razvoj poljedelstva. Živinoreja pa terja po svoji strani hkrati tudi mnogo močnejšo krmno osnovo, kar pomeni večji pridelek krmnih rastlin in žita. Zato je povečanje investicij vendarle najobčutnejše v poljedelstvu, toda to je hkrati tudi indirektno (posredno) investiranje zaradi pospeševanja živinoreje.

Med drugim je določeno, naj bi v teh petih letih opravili naslednja dela:

obramba pred poplavami	360.000 ha
osuševanje	400.000 ha
namakanje	90.000 ha
varstvo pred hudourniki in erozijo	17.000 ha

Veliki zneski bodo vloženi tudi v nakup kmetijskih strojev in orodja. Program živinoreje določa, da se bo zmanjšal delež gradbenih objektov, povečal pa delež investicij v melioracije pašnikov in nakup plemenske živine in opreme, kar bi dalo tudi hitrejšo rezultate. Tako na primer računamo z melioracijo približno 150.000 ha ravninskih in z ureditvijo ali z delno ali popolno melioracijo približno 800.000 ha drugih pašnikov. Izboljšali bomo tudi varstvo pred boleznimi in povečali predelavo živinorejskih izdelkov.

Znatne zneske bomo vložili tudi v druge gospodarske veje z namenom, da bi služili pospeševanju kmetijstva (za predelavo kmetijskih pridelkov, za proizvodnjo umetnih gnojil, kmetijskih strojev, za prevoz, vskladiščenje in odkup kmetijskih pridelkov). Naj naštejemo, koliko važnejših proizvodnih sredstev bo — po pričakovanju — imelo kmetijstvo na razpolago:

	1956	1961
traktorjev	14.700	40.000
kombajnov	340	4.000
umetnih gnojil (ton)	560.000	2.400.000
sredstev za varstvo rastlin (ton)	22.000	36.000

Vzporedno s tem naj bi se uporaba semena sorte pšenice razširila na štiri petine setvenih površin, hibridne koruze pa vsaj na polovico.

Kaj dosežemo z investiranjem

Po planu pričakujemo naslednje povišanje vrednosti kmetijske proizvodnje (s postranskimi dejavnostmi):

letno povprečje 1951—1955	714 milijard
letno povprečje 1957—1961	911 milijard

Povprečno bi povišanje znašalo več kakor četrtno, naraščalo pa bi proti koncu razdobja. Kakor računajo, naj bi bilo največje v živinoreji, kjer računamo s tako proizvodnjo nekaterih važnejših proizvodov (v tisočih ton):

	Letno povprečje 1951—1955	Leta 1961
meso	386	590
mast	75	140
mleko	1.669	2.450
ajca (milijonov)	999	2.500

Kakor smo pripomnili, naj bi služil tudi večji pridelek v poljedelstvu takemu napredku živinoreje, zagotavljajoč mu znatno več in boljše krme. Razen tega naj bi poljedelstvo nudilo mnogo večje količine pridelkov za preskrbo prebivalstva, za razširitev surovinske osnove industrije in za izvoz. To bo možno predvsem s povečanjem hektarskega pridelka, zaradi boljše obdelave, večjega investiranja strojev, umetnih gnojil, sortnega semena in drugih sredstev, zmanjšanje prahe in drugih ukrepov. Računajo, da se bo pridelek pšenice pod pogojem, da bo leto srednjepovprečno, povečal v l. 1961 na približno 17 stotov (kvintalov) na ha (letno povprečje 1951—1955 je bilo 10,8 stota), a koruze od 15,5 na skoraj 22 stotov, sladkorne pese od 159 na 260, tobaka od 8 na 10, konoplje od 44 na 59, krompirja od 75 na 90, hmelja od 10 na 15 stotov itd.

S takimi pridelki bi dosegli naslednji skupni pridelek (v tisočih ton):

	Letno povprečje 1951—1955	Leto 1961	Odstotek porasta
pšenica in rž	2.311	3.500	51
koruza	3.251	45.500	69
sladkorna pesa	1.318	2.650	92
tobak	29	59	106
konoplja	252	380	46
krompir	1.887	2.500	38
hmelj	1,8	3,5	95

Splošno naj ne bi bila kmetijska proizvodnja v prihodnjih letih, posebno ob koncu petletnega razdobja, samo večja, temveč tudi bolj enakomerna. Sodobnejša obdelava in uporaba strojev in kemičnih sredstev bosta pripomogli, da bo letina manj odvisna od vremenskih razmer.

Pripomniti moramo, da se bodo tržni presežki mnogo bolj povečali kakor skupni pridelek, ker kmetijska gospodarstva že sedaj pridelujejo mnogo več, kakor potrebujejo za lastno potrošnjo in bo tako vsako nadaljnje povečanje pridelka šlo na tržišča. Ta okoliščina je zelo važna, ker je mogoče samo ta tržni del pridelka ali tržni presežek uporabiti za preskrbo mestnega prebivalstva, za predelavo in za izvoz.

Sodelovanje pri uresničevanju plana

Uresničenje tega plana bo predvsem odvisno od samih kmetovalcev in zadrugnih organizacij, od velikih družbenih gospodarstev in komun ob splošnih ukrepih in sredstvih, ki jih bodo dali na razpolago zvezni organi.

Računajo, da bodo zadruge v l. 1961 imele na razpolago vsaj 25.000 traktorjev in drugih potrebnih strojev in da bodo mogle z njimi popolnoma obdelati približno milijon 750 tisoč hektarov.

Cenijo, da bomo v velika družbena gospodarstva do l. 1961 vložili približno 80 milijard din. Od njih pričakujemo, da bodo dala v povprečju četrtno skupnih tržnih presežkov (v primerjavi s 17 odstotki v l. 1955): posebej pa še, da bodo pridelala kakovostna semena in zredila plemenski material.

Uresničenje plana razvoja kmetijstva bo terjalo stalna prizadevanja in sodelovanje vseh družbenih in gospodarskih organov ter organizacij. Ta plan obsega mnogo najrazličnejših vrst, od izobraževanja kadrov do organizacije setve ali odkupa, ki se tičejo ne samo posameznih proizvajalcev ali zadrug ali velikih gospodarstev, temveč tudi poslovnih zvez, kmetijskih in trgovinskih zbornic, ljudskih odborov in njihovih organov ter mnogih drugih činiteljev. Njihova dolžnost je, da si poiščejo svoje mesto v tem širokem programu, da v skladu z njim izdelajo lastne programe ter zaposlajo vse sile: vse še neizkoriščene rezerve pri tem splošnodružbenem delu, ki je izrednega pomena.

V 20. številki »Naše skupnosti« smo objavili uvodnik »Surovinska osnova gospodarstva«, v katerem je rečeno, da so proizvodne sile v našem gospodarstvu mnogo večje kakor pred vojno in da njihov potencial še vedno ni izkoriščen, da bi ga do kraja izkoristili, pa sta potrebna dva bistvena činitelja: več kvalificiranega dela in boljša založenost gospodarstva z energijo in surovinami za predelavo.

V tem petletnem razdobju bodo zmogljivosti še večje in tako bosta tudi ta dva činitelja še pomembnejša za nadaljnji napredek.

Iz tega vidimo pomen povečanja proizvodnje energije in surovin, kar postaja pogoj tudi za reševanje drugih nalog: za pospeševanje kmetijstva in drugih relativno zaostalih gospodarskih področij — za povečanje osebne potrošnje in zamenjave z inozemstvom.

To je prišlo do izraza tudi v investicijski politiki: cenijo, da bo več kakor polovico vseh investicij v industrijo v teh petih letih vloženo v proizvodnjo električne energije, premoga, nafte, v metalurgijo in industrijo nekovin. Naj pripomnimo, da računamo tudi z investicijami v nekatere druge veje zaradi povečanja proizvodnje surovin in polizdelkov, kakor v kemično in lesno industrijo, industrijo gradbenega materiala itd.

Računamo z naslednjim porastom proizvodnje energije in surovin (v milijardah):

	1953	1956	1961
Hidroenergija	9	17	34
Surovine:			
iz rudarstva	41	57	95
iz kmetijstva	49	68	120
iz gozdarstva	41	46	52
Skupaj	140	188	301

Vzporedno računamo, da se bodo še naprej razvijala dela v zvezi s proučevanjem in drugimi pripravami za izkoriščanje jedrske energije v gospodarstvu glede na to, da bo dobivala ta energija v prihodnje čedalje večji pomen za gospodarstvo.

Največji delež v skupnih industrijskih investicijah (približno petina) je določen za elektrogospodarstvo. V l. 1961 pričakujemo, da bomo proizvedli več kakor 9 milijard kilovatnih ur električne energije, medtem ko smo jo v l. 1956 proizvedli 5 milijard. Hkrati je v programu obsežnejša graditev omrežja daljnovodov, da bi omogočili učinkovit prenos električne energije na vsa mesta potrošnje, da bi se izognili izgubam v prenosu in da bi ustvarili enoten jugoslovanski elektrogospodarski sistem.

V premogovnikih računamo, da bo znašala proizvodnja konec tega razdobja 25 milijonov ton, medtem ko je l. 1956 znašala 17 milijonov ton. Investirali bomo v tista nahajališča in v tiste rudnike, ki imajo najugodnejše pogoje za izkoriščanje in najugodnejši položaj glede na kraje potrošnje, da bi tako razbremenili promet. Določena sredstva bomo vložili tudi v izboljšanje kakovosti premoga (gazifikacija, separacije, sušilnice) in v povečanje deleža domačega premoga pri koksiranju. V planu računamo tudi z nadaljnjo obsežnejšo graditvijo rudarskih stanovanj.

Proizvodnjo nafte v l. 1961 cenimo na približno 850 tisoč ton v primerjavi s 500 tisoč tonami v 1956. predelavo pa na milijon 350 tisoč v primerjavi z milijonom ton. S tako predelavo bi v državi proizvedeni derivati zadostovali za gospodarske potrebe.

Gibanje proizvodnje nekaterih drugih važnejših surovin računamo tako (v tisočih ton):

	1956	1961
Železo	650	1.050
Baker	29	40
Boksit	880	1.000
Surovi magnezit	194	250
Barit	95	115

Prizadevanja, da čim ugodneje rešimo vprašanje surovinske osnove, se ne izčrpavajo samo s povečanjem proizvodnje surovin. Ostaja še potreba, da jih racionalno izkoristimo in popolnoma predelamo, da zmanjšamo količine odpadkov, da zamenjamo — kjer je to mogoče — uvožene surovine z domačimi, da dražje in redkejšo surovine zamenjamo z drugimi.

Industrija je glavni potrošnik surovin in zato najbolj zainteresirana za povečanje surovinske osnove, za uvedbo novih surovin, zamenjavo naravnih surovin z umetnimi, varčevanje in boljše izkoriščanje, a vse to je v veliki meri odvisno tudi od nje, od sodelovanja med posameznimi vejami podjetij, od znanstvenih raziskovanj in uporabe znanosti v proizvodnji in sploh od usmeritve podjetij in združenj k razširitvi in racionalnejšemu izkoriščanju surovinske osnove.

IV POSEBNA PRILOGA

Nagel razvoj gospodarstva v zadnjih letih je povzročil krepak porast prometa in prevoza na notranjem tržišču in v mednarodni zamenjavi. V pribodnjih letih računamo še z večjim porastom prometa, a s tem tudi prevoza, v skladu s porastom proizvodnje in splošne gospodarske aktivnosti. Vse to terja nagel razvoj prometa, hitrejši kakor v minulih letih.

Železnice opravljajo danes na primer približno trikrat večji prevoz kakor pred vojno, število lokomotiv in vagonov pa se je malo povečalo in tako je obremenitev posameznega vagona danes veliko večja. En vagon je prepeljal:

	1939	1965
tovorni (ton)	395	750
potniški (potnikov)	15.000	40.000

Računajo, da so dobili v letošnjem avgustu naročitelji več stotin vagonov z zakasnitvijo ali pa, da jih sploh niso dobili. V zadnjih mesecih so te težave še večje, ker so se povečale tudi potrebe po prevozu.

Tako stanje prometa je otežkočalo in zaviralo preskrbo prebivalstva, industrije, gradbišč in gospodarstva sploh, popolno izrabo tržišnih presežkov, razvoj turizma, včasih pa je trpel tudi izvoz.

Naj pripomnimo, da je od prometa v znatni meri odvisna tudi nadaljnja učvrstitev in delovanje enotnega jugoslovanskega tržišča z medsebojno uspešno povezanimi proizvodnimi in potrošnimi področji.

Investicije

Glede na to, kar smo povedali, računamo s predlaganim planom, da bodo investicije v promet v teh petih letih narasle hitreje kakor na primer v industriji in da bodo v l. 1961 dosegle znesek 110 milijard din v primerjavi z 72 milijardami v l. 1956.

Investicije so v prvi vrsti usmerjene v povečanje uvoznega in plovne parka in na odpravo »ozkih grl«, v rekonstrukcijo in modernizacijo zmogljivosti. Glede prometnega omrežja posvečamo znatno večjo pozornost gradnji cest (glej zemljevid), ki so pomembne za nadaljnji razvoj motorizacije in mehanizacije v kmetijstvu in za povezovanje kmetijske proizvodnje s tržiščem.

V skladu s tako usmeritvijo predlagamo tako strukturo investicij (v odstotkih):

	1952-56	1957-61
Prometno omrežje	36	24
Prevozna in plovna sredstva	33	49
Drugo	31	27

S takim obsegom in strukturo investicij bo omogočen:

v železniškem prometu:

nakup 11 do 12 tisoč tovornih vagonov, nadalje potrebnega števila vagonov in motornih vozil za potniški promet in ustreznega števila lokomotiv;

dovršitev gradnje začelih železniških prog v skupni dolžini 310 km, normalizacija 170 km sedanjih ozkotirnih prog in elektrifikacija 220 km prog s parno vleko;

delna rekonstrukcija in razširitev železniških vozlišč Beograd, Novi Sad, Sarajevo, Knin, Reka, Jesenice, Vinkovci, Doboj, Split in izvršitev najnujnejših del na vozliščih Zagreb, Ljubljana, Niš in Skoplje;

rekonstrukcija in zamenjava približno 2000 km tirov in uvedba sodobnejših signalnih in varnostnih naprav zaradi ustvaritve pogojev za uporabljanje sodobnih, hitrejših in težkih vozil in zaradi povečanja brzine in varnosti prometa;

razširitev in rekonstrukcija zmogljivosti za vzdrževanje vozil, mehanizacija del, obnova in zamenjava mostov;

v pomorskem in rečnem prometu:

zgraditev in nakup ladij za prekomorski promet s skupno nekaj več kakor 500 tisoč bruto registrskimi tonami, nadalje gradnja 7 tisoč bruto registrskih ton ladij za obalni promet. Če upoštevamo odpis dotrajanih ladij, bi se tako trgovsko ladjevje povečalo od 504 tisoč (v l. 1956) na približno 540 tisoč registrskih ton (v l. 1961);

zgraditev pristanišča Bar, razširitev pristanišča Ploče in mehanizacija, manjše rekonstrukcije in razširitev drugih pristanišč;

zgraditev 3000 KS rečno pomorskih ladij, 27.000 KS vlačilcev in večjega števila rečnih tovornih ladij in tankov, regulacija težko prehodnih mest na Donavi in Savi, zgraditev, rekonstrukcija in oprema rečnih pristanišč;

zgraditev potniških rečnih ladij z nekaj nad 2000 prostori za promet na Donavi in 7 manjših ladij za Škadrsko, Ohridsko in Prespansko jezero;

zgraditev najnujnejših prometnih objektov na delih prekopa Donava—Tisa—Donava;

v cestnem prometu:

zgraditev in rekonstrukcija glavnih cest po zemljevidu, ki ga objavljamo. Moderno cestišče na teh cestah bo omogočilo vzpostavitev boljših zvez od Ljubljane skozi Beograd do Makedonije — posebno ko bo v nadaljnji perspektivi cestno omrežje popolnejše — in učinkovitejše povezovanje Sarajeva in srednje Bosne z Beogradom in Zagrebom. Izboljšalo se bo cestno omrežje tudi v južnih področjih, kar bo vplivalo na razvoj gospodarstva in turizma;

modernizacija in manjše rekonstrukcije priključnih cest za povezovanje gospodarsko važnejših področij in administrativnih centrov z osnovnim cestnim omrežjem in rekonstrukcija cest tretjega in četrtega reda ob čim večjem uporabljanju krajevnega samopriskupka. Razen tega računamo tudi z zamenjavo cestnega in železniškega mostu čez Donavo pri Beogradu kakor tudi drugih začasnih mostov na važnejših cestah zaradi neoviranega prometa težkih vozil;

nakup nekaj nad 4500 vozil za javni cestni in mestni promet in zgraditev potrebnega števila garaž, delavnic in servisnih postaj, rekonstrukcija in razširitev omrežja mestnega prometa.

Povečanje obsega prometa

S planom so določeni naslednji povprečni letni odstotki povečanja obsega prometa:

	1952—1956	1957—1961
blagovni promet	7	9
potniški promet	—	6
promet PIT	0,4	8
skupaj	4,5	8

Po vejah prometa računamo s približno naslednjimi letnimi odstotki porasta:

	1952—1956	1957—1961
železniški	4	7
pomorski	8	11
rečni	7	20
zračni	9	11
cestni	4	14

V rečnem prometu računamo z največjim porastom, ker so v njem največji neizkoriščeni naravni pogoji za cenejši, v nekaterih primerih pa tudi hitrejši prevoz. S povečanjem rečnega prometa bi delno razbremenili železniški promet, omogočili bi boljši prevoz nekaterih vrst blaga, posebno kmetijskih pridelkov, a posebno bi se izboljšal promet s podonavskimi državami.

Porast pomorskega prometa bo omogočil večji delež domačega ladjevja v našem uvozu in izvozu, a tudi povečanje prevoznih uslug tujim državam. Cestni promet bo imel važno vlogo v nadaljnjem razvoju kmetijstva, ki ga bo bolje povezal s tržiščem, a tudi drugih gospodarskih področij in posebno turizma.

Železnice, katerih zmogljivosti se bodo povečale predvsem z nakupom vozil in z rekonstrukcijami in modernizacijo prog, bodo ostale še naprej osnovna veja prometa. Vendar računajo, da bo razvoj drugih vej delno ublažil porast potreb po železniškem prevozu.

Po sedanjem interesiranju tujih držav pričakujemo, da bo tranzit njihovega blaga preko naše države dosegel na železnicah 4 milijone ton, v pristaniščih pa se bo podvojil. S tem se bo znatno povečal tudi dotok deviz za opravljene prevozne usluge.

**ZEMLJEVID CEST
STANJE L. 1955**

Upoštevane so samo ceste splošno-jugoslovanskega pomena. S črno črto potegnjene ceste so že zgrajene, s črtkasto črto so označene ceste, ki jih sedaj gradimo, z dvema vzporednima črtama pa ceste, ki jih določa perspektivni plan.

OB PERSPEKTIVNEM PLANU

(RAZLAGA NEKATERIH POJMOV)

Družbeni bruto proizvod

Z nazivom družbeni bruto proizvod imenujemo skupno vrednost proizvodnje v določenem časovnem razdobju, in sicer tako, kakor jo izkazujejo zaključni računi gospodarskih organizacij. Družbeni bruto proizvod sestavljajo materialni stroški, amortizacija in nacionalni dohodek.

Materialni stroški obsegajo vrednost vsega materiala, energije in uslug, ki smo jih porabili, da smo proizvedli družbeni bruto proizvod. Med te materiale ne štejejo tistih, ki nimajo blagovnega značaja, to je tiste, ki jih neka proizvajalna enota sama proizvede in tudi sama potroši, ki torej samo preidejo iz obrata v obrat, temveč samo tisti material (energijo in usluge), ki ga proizvajalna enota kupi od drugih družbenih enot.

Amortizacija je tisti del vrednosti osnovnih sredstev, ki jo med proizvodnjo prenesemo na družbeni bruto proizvod.

Nacionalni dohodek je v okviru nekega družbenega bruto proizvoda nanovo ustvarjena vrednost.

Nacionalni dohodek

Nacionalni dohodek je tisti del družbenega bruto proizvoda, ki predstavlja v določenem časovnem obdobju nanovo ustvarjeno vrednost.

Sestavljen je iz sklada, ki je določen za osebno potrošnjo proizvajalcev, in iz presežka proizvodov.

Nacionalni dohodek razdeljujemo na 1. osebno potrošnjo, 2. splošno potrošnjo (stroški državne uprave, prosvete, socialno zdravstvenega varstva, narodne obrambe), 3. investicijsko potrošnjo (investicijske naložbe) in 4. družbene rezerve.

Nacionalni dohodek kaže, koliko dobrin iz domače proizvodnje je na razpolago za našete oblike potrošnje. Čim višji je dohodek na prebivalca, tem večja je gospodarska moč države.

Razpoložljiva sredstva

Bruto razpoložljiva sredstva se razlikujejo od družbenega bruto proizvoda. Lahko so večja ali manjša od družbenega bruto proizvoda, kar je odvisno od poslovanja z inozemstvom. Če so na osnovi poslovanja z inozemstvom prejemki višji od izdatkov, tedaj so bruto razpoložljiva sredstva večja kakor bruto proizvod in narobe. V zvezi s tem dobimo bruto razpoložljiva sredstva, če od družbenega bruto proizvoda odštejemo izvoz blaga in uslug po notranjih (domaćih) vrednostih in če nato dodamo uvoz blaga in uslug po domačih vrednostih.

V našem planiranju uporabljamo tudi pojem — neto razpoložljiva sredstva. Neto razpoložljiva sredstva se razlikujejo od bruto razpoložljivih sredstev po tem, da neto razpoložljiva sredstva ne obsegajo materialnih stroškov in amortizacije. Z drugimi besedami, neto razpoložljiva sredstva so nacionalni dohodek, ki smo ga povečali za uvoz blaga in uslug (po domačih vrednostih) in zmanjšali za izvoz blaga in uslug (po domačih vrednostih).

VI POSEBNA PRILOGA

Proizvodna in potrošna sredstva

Po svoji namenski strukturi delimo razpoložljiva sredstva na: 1. proizvodna sredstva in 2. potrošna sredstva. Proizvodna sredstva delimo dalje na: a) delovna sredstva in b) delovne predmete.

Z nazivom delovna sredstva imenujemo vse tiste izdelke, ki služijo po svojem značaju za proizvodna orodja. Delovna sredstva obsegajo torej opremo in gradbene objekte, ki služijo v gospodarske namene, to je za proizvodnjo in promet.

Z nazivom delovni predmeti imenujemo surovine, pogonski in pomožni material in polizdelke, ki so namenjeni nadaljnji predelavi. Ta naziv torej obsega vse tisto, kar najpogosteje imenujemo reprodukcijski material.

Potrošna sredstva obsegajo vse izdelke, ki ne služijo investicijski ali proizvodni potrošnji, temveč so namenjeni osebni in splošni potrošnji (hrana, obleka, obutev, stanovanja, usluge in dr.).

Investicije

Z nazivom investicije imenujemo naložbe zaradi vzdrževanja, razširitve ali modernizacije obratujočih in zgraditve novih gospodarskih objektov, povečanja obratnih skladov in zgraditve objektov družbenega standarda. Investicije izvajamo s sredstvi iz nacionalnega dohodka in amortizacijskih skladov. Te naložbe delimo na bruto, nove in neto investicije po deležu sredstev amortizacijskih skladov pri investicijah.

V proizvodnem procesu trošimo proizvodna sredstva (ali osnovna sredstva) več let. Nekatera sredstva potrošimo hitreje, druga bolj počasi, nekatera so sposobna za proizvodnjo več let, druga manj let. Da bi zagotovili denarna sredstva za zamenjavo iztrošenih naprav, odvajamo določen odstotek vrednosti osnovnih sredstev v amortizacijske sklade. Odstotek je višji, kolikor je doba trajanja teh sredstev krajša, a nižji, če je doba trajanja daljša. Ta sredstva iz amortizacijskih skladov služijo za zamenjavo iztrošenih sredstev, lahko pa jih uporabimo tudi za organiziranje novih podjetij, kolikor jih ne porabimo za zamenjavo.

Kakor smo povedali, delimo investicije na bruto, nove in neto investicije, in to po tem, ali je uporaba sredstev iz amortizacijskih skladov vključena v investicije ali pa ni.

a) Bruto investicije.

Bruto investicije imenujemo vse tiste investicije, za katere uporabljamo tako nacionalni dohodek kakor tudi sredstva amortizacijskih skladov.

b) Nove investicije.

Investicije iz nacionalnega dohodka kakor tudi investicije za nove objekte in rekonstrukcije, ki jih financiramo iz amortizacijskih skladov, imenujemo skupno nove investicije. Manjše so od bruto investicij za tisti del porabljenih sredstev iz amortizacijskih skladov, ki ni bil porabljen za nove objekte, temveč za zamenjavo.

c) Neto investicije.

To so investicije, za katere uporabljamo samo nacionalni dohodek. Neto investicije

so manjše od bruto investicij za znesek vse vplačane amortizacije (kakor smo že povedali, tvori ta določen odstotek skupne vrednosti osnovnih sredstev). Neto investicije v gospodarske namene pomenijo družbeno akumulacijo.

Pri investicijah je zelo pomembno aktivizacijsko razdobje. S tem nazivom imenujemo čas od začetka investiranja pa do trenutka, ko začenjajo te investicije dajati rezultate, ki ustrezajo tem investicijam. Čim krajši je ta rok, toliko hitreje dajo investicije rezultate in so zato ugodnejše.

Gospodarske investicije

Gospodarske investicije imenujemo vse tiste investicije, ki služijo za povečanje proizvodnje in prometa. Sem spada gradnja tovarn, cest, mostov, nakup prevoznih sredstev, gradnja trgovskih obratov in hotelov, gradnja kanalov, pogozdovanje, skratka gradnja vseh tistih objektov, ki neposredno služijo gospodarskim namenom, kakor tudi povečanje obratnih skladov, ki prav tako služijo v enake namene. Z gospodarskimi investicijami povečujemo proizvodnjo sposobnost države, omogočamo večjo proizvodnjo, kakor je bila dosežena v predhodnih letih.

Gospodarske investicije delimo na investicije v osnovne sklade in investicije v obratne sklade.

Investicije v osnovne sklade

Investicije v osnovne sklade so tiste, s katerimi gradimo delovna sredstva, to je gospodarska poslopja in naprave, jih zamenjujemo in rekonstruiramo. Smoter teh investicij je, kolikor mogoče človeško delo zamenjati z delom strojev, olajšati človeško delo in povečati njegovo produktivnost, to je, da bi v določenem času proizvedlo več dobrin. Kolikor večji je v primerjavi s človeškim delom delež strojnega dela v proizvodnem postopku, toliko večja je tehnična opremljenost dela.

Investicije v obratne sklade

Z nazivom obratni skladi imenujemo sredstva v obliki surovin, polizdelkov in zalog izdelanega blaga pri proizvajalcih in v trgovini. Za normalen potek proizvodnje in prometa je vedno potrebna določena množina surovin, polizdelkov in izdelanega blaga in kolikor je proizvodnja večja, toliko potrebujemo tudi večjo množino teh sredstev. Investicije v obratne sklade so take naložbe, s katerimi povečujemo ta sredstva, da bi ustvarili pogoje za večjo proizvodnjo.

Negospodarske investicije

V to vrsto investicij štejejo gradnjo stanovanjsko komunalnih, kulturno prosvetnih, socialno zdravstvenih in drugih negospodarskih investicij. Te investicije služijo neposredno družbenemu standardu, to je za zadovoljitev tistih potreb ljudi, ki jih ni mogoče zagotoviti posamezno z osebni dohodki.

Tehnična struktura investicij

Tehnična struktura investicij kaže, kolikšen je v skupnih investicijah delež gradbenih del, delež opreme (strojev, naprav in pod.) in delež drugega, kar ne spada med gradbena dela in opremo.

Družbeni standard

Z nazivom družbeni standard imenujemo stopnjo in pogoje, pod katerimi ustanove in organizacije, ki jih družba ustanavlja in upravlja, zadovoljujejo določene potrebe ljudi. Sem štejemo stanovanjsko kulturne usluge, kulturo, prosveto in socialno zdravstveno varstvo. Pravimo, da se družbeni standard zvišuje, če se izboljšujejo stanovanjske razmere (na primer, če se poveča površina stanovanjskega prostora na prebivalca), če so možnosti za šolanje otrok ugodnejše (če je več šolskega prostora, več učil v šolah in podobno), če je socialno zdravstveno varstvo učinkovitejše (zato, ker je več zdravstvenih ustanov ali ker so boljše opremljene in podobno).

V družbenih planih so vedno določeni izdatki za materialno osnovo družbenega standarda.

Življenjski standard

Stopnjo zadovoljitve potreb ljudi imenujemo življenjski standard. Odvisen je od osebnih dohodkov in družbenega standarda.

Za življenjski standard pravimo, da je boljši, kolikor je potrošnja na prebivalca višja (potrošnja hrane, obleke, stanovanjske razmere in drugo) in kolikor je struktura te potrošnje ugodnejša.

Realne in nominalne plače

Osebnih dohodki oziroma plače so denarni prejemki delavcev in uslužbencev. Razlika med realno in nominalno plačo lahko ugotovimo, če upoštevamo plače v določeni časovni dobi (plače v enem letu ali več letih), pri čemer nastane razlika zaradi spremembe cen. Če ostanejo plače v neki dobi enake in se v isti dobi ne spremenijo tudi cene, tedaj so realne plače enake nominalnim. Če pa v isti dobi ostanejo plače nespremenjene, cene dobrin pa se povečajo, tedaj je ob koncu te dobe realna plača nižja od nominalne, ker je zaradi zvišanja cen mogoče z enakimi plačami kupiti manj dobrin kakor v začetku te dobe. Nominalne plače kažejo torej, kolikšni so denarni prejemki delavcev in uslužbencev, realne plače pa kažejo, kolikšno množino dobrin je mogoče kupiti s temi denarnimi prejemki.

Trgovinska bilanca

Trgovinska bilanca obsega vso blagovno trgovino med našo državo in vsemi drugimi državami v svetu. Gre torej za skupni izvoz raznih proizvodov iz Jugoslavije v druge države in za skupni uvoz raznih proizvodov iz drugih držav v Jugoslavijo v nekem časovnem razdobju. Kakor vsaka bilanca (na primer bilanca podjetij) ima trgovinska bilanca svojo stran dohodkov in stran izdatkov. Dohodki nastajajo s prodajo blaga (z izvozom), izdatki pa izvirajo iz nakupa blaga (uvoza).

Neblagovno poslovanje

V razliko od trgovinske bilance, ki obsega blagovno trgovino, obsega nebla-

govno poslovanje predvsem trgovino z uslugami. V tujih državah pogosteje uporabljajo izraz »uslužnostni promet« ali preprosto »usluge« namesto naziva »neblagovno poslovanje«. Pri nas je ta drugi izraz primernejši, ker vključujemo v neblagovno poslovanje tudi take postavke, ki niso usluge v pravem pomenu.

Neblagovno poslovanje obsega na strani dohodkov in izdatkov naslednje najvažnejše postavke: prometne usluge (pomorski, rečni, železniški, cestni in zračni promet in usluge PTI), trgovske in bančne usluge, dohodki in izdatki iz inozemskega turističnega prometa, diplomatskih in drugih zastopstev, raznih kulturnih in drugih uslug. Razen tega obsega pri nas še denarne pošiljke izseljencev njihovim družinam, dediščine izseljencev, rente, pokojnine, invalidnine in pod. Dotok tujih plačilnih sredstev (vključno tudi deviznih dinarjev) iz vseh teh osnov prištevamo med neblagovne dohodke, odtok tujih plačilnih sredstev pa med neblagovne izdatke.

Plačilna bilanca

Plačilna bilanca obsega trgovinsko bilanco kot svojo najvažnejšo postavko, nadalje neblagovne dohodke in izdatke ter končno dajatve in prejemanja na temelju reparacij, inozemske pomoči, inozemskih posojil in kreditov. Plačilna bilanca ima na strani dohodkov naslednje najvažnejše postavke: izvoz blaga, neblagovni dotok, dotok na temelju reparacij, pomoči, posojil in kreditov. Plačilna bilanca ima na strani izdatkov naslednje postavke: uvoz blaga, neblagovni odtok, odtok na temelju pomoči, posojil in kreditov.

Vse vrednosti v plačilni bilanci (in torej tudi v trgovinski bilanci in neblagovnem poslovanju) navajamo po svetovnih cenah, ki jih dosežemo v zunanjetrgovinski zamenjavi. Te inozemske vrednosti navajamo v dinarjih na osnovi uradnih tečajev tujih valut. Tako je na primer uradno določeno, da velja 1 dolar ZDA 300 din (uradni tečaj dolarja ZDA). Tako v dinarje preračunane inozemske cene se razlikujejo od cen enakih proizvodov na domačem tržišču. Tona pšenice stane na primer 81 dolarjev ZDA, kar znaša po uradnem tečaju 24.300 din. Enaka tona pšenice pa stane v državi 34.000 din. Tako je pri večini izvoznih in uvoznih predmetov. To moramo upoštevati, da ne bi napravili napake in začeli primerjati vrednosti, ki jih navajamo v plačilni bilanci, z vrednostmi v domačem gospodarstvu. Te vrednosti niso medsebojno primerljive.

Primanjkljaj trgovinske in plačilne bilance

Trgovinske in plačilne bilance so lahko uravnovešene, lahko izkazujejo primanjkljaj ali pa presežek. Bilanca je uravnovešena tedaj, kadar so lastni dohodki (brez uporabe inozemskih sredstev) enaki izdatkom. Če so ti dohodki manjši od izdatkov, pravimo, da imamo primanjkljaj, ali da je bilanca deficitarna ali pasivna. Bilanca izkazuje presežek, je suficitna ali aktivna, kadar lastni dohodki presegajo izdatke.

Primanjkljaj plačilne bilance v enem letu dejansko kaže, koliko je država v tem letu več porabila, kakor je proizvedla, to je, koliko je izkoristila inozemska sredstva.

Razen primanjkljaja plačilne bilance uporabljamo pri nas tudi naziv »primanjkljaj tekoče plačilne bilance«. To je primanjkljaj plačilne bilance zmanjšan za vrednost opreme, ki jo uvozimo na temelju tujih sredstev (posojil in kreditov) in ki je namenjena pospešenemu gospodarskemu razvoju. Ta tekoči primanjkljaj je važen pokazatelj, koliko je tekoča potrošnja države odvisna od inozemskih sredstev.

Devizne rezerve

Devizne rezerve obsegajo rezerve države v zlatu in v drugih tujih plačilnih sredstvih (tuje valute, razne terjatve v inozemstvu in pod.). Devizne rezerve dajejo večjo svobodo v zunanjetrgovinskem poslovanju in pripomorejo k večji rentabilnosti tega poslovanja. Omogočajo prodajo proizvodov v inozemstvo in nakup inozemskih proizvodov tedaj, kadar je to za državo najugodnejše.

Raven deviznih rezerv mora biti vskladjena z obsegom zamenjave z inozemstvom in z gospodarskim potencialom države. To pomeni, da je treba te rezerve povečevati, če se povečujeta zunanja trgovina in gospodarska aktivnost v državi. Zato računa perspektivni plan s porastom deviznih rezerv.

Devizni in zunanjetrgovinski režim

Ta naziv obsega vse predpise, po katerih se morajo ravnati gospodarske in druge organizacije in ustanove kakor tudi posamezni državljani v svojih gospodarskih odnosih z inozemstvom. Najvažnejši so predpisi, ki urejajo posle v zvezi z izvozom in uvozom blaga in uslug. Osnovni instrumenti na tem področju so izvozni in uvozni koeficienti ali, kakor jih imenujejo nekateri, faktorji. Če prej smo omenili, da se inozemske cene izražene v dinarjih na osnovi uradnih tečajev razlikujejo od domačih cen enakih proizvodov. Da ne bi inozemske cene vnesle motnje v razmerja v domačem gospodarstvu, je potrebno s koeficienti izravnati razlike v cenah. Vzemimo, da stane določena količina nekega proizvoda v inozemstvu 1 dolar, v državi pa 750 din. Nobeno podjetje ne bi moglo izvažati tega proizvoda, če bi ga stal v državi 750 din, s prodajo v inozemstvo pa bi dobilo zanj le 300 din. Pri uvozu tega proizvoda bi bilo nasprotno: uvoznik bi neupravičeno zaslužil razliko 450 din. Koeficient ima prav to vlogo, da nadomesti izvoznikom omenjeno razliko 450 din, to razliko pa izterja od uvoznika. Večinoma imajo enako funkcijo ne samo koeficienti, temveč tudi drugi instrumenti deviznega in zunanjetrgovinskega režima. Ti instrumenti pa služijo prav tako za izvajanje določene zunanjetrgovinske politike (spodbujanje izvoza, omejevanje uvoza, služijo varstvu domače industrije pred tujo konkurenco itd.).

KAKO BEREMO POKAZATELJE

V prejšnji številki »Naše skupnosti« smo v kratkih potezah opisali osnovne vrste pokazateljev in nekoliko bolj podrobno pojasnili relativna števila, odstotek in indeks. V tem članku bomo opisali nekatere značilnosti medsebojnih razmerij med odstotki in indeksi kot relativnimi merili.

Odstotek in točka

Pri branju indeksnih števil in pojasnil o njihovem gibanju mnogi zamenjujejo pojem točke (indeksne enote) s pojmom odstotka. Če se je kakšen indeks dvignil na primer od 150 na 153, je vsekakor narastel za 3 točke ali tri indeksne enote, povečal pa se je le za 2 odstotka. En odstotek od 150 je namreč 1,5 in tako pomenijo 3 točke v tem primeru 2 odstotka ($3 : 1,5 = 2$). Naravno je, da indeksne enote, točke, v smislu dela celote, v smislu odstotka (stotega dela) temeljnega indeksa spremene svojo vrednost. Pri indeksu 300 so 1 odstotek 3 točke, pri indeksu 200 2 točki, pri indeksu 100 pa ustreza 1 odstotek točno 1 točki. Čim bliže smo torej sto kot temeljnemu indeksu, tem bolj izginja razlika med točko in odstotkom. Če se je indeks dvignil od 100 na 103, pomeni, da se je dvignil za 3 točk ali za 3 odstotkov. Če pa rečemo za indeks, ki se je dvignil od 110 na 112, da se je povečal za 2 odstotka, se nismo zelo zmotili, popolnoma točno pa to le ni: povečal se je za 2 točki ali, če hočemo biti natančni, v odstotku za 1,82. Kakor vidimo, je napaka majhna. Pri večjem indeksu pa le postane tolikšna, da razlike med pojmom indeksne točke in odstotka ne smemo več zanemarjati.

Iz teh primerov vidimo, da je mogoče relativna števila »relativno« meriti in da veljajo za te meritve natančno ista pravila kakor za absolutna števila.

Medsebojna razmerja med indeksi

Relativno laže računanje medsebojnih razmerij med indeksnimi števili odpira zelo široke možnosti analize in nazornih opisov dinamike. Vsak »temeljni« indeks je mogoče na primer takoj spremeniti v »verižni« in narobe. Z nazivom »temeljni« indeks imenujemo serijo indeksov na osnovi določene časovne dobe, ki je za serijo vedno označena. Če na primer rečemo, da je indeks industrije (1959 = 100):

leto	indeks
1953	183
1954	208
1955	242
1956	266

tedaj je to serija indeksov, ki jo primerjamo na temelju l. 1959 (proizvodnja l. 1959 pomeni merilo — osnovo). Verižni

indeks pa kaže nasprotno razmerja iz dobe v dobo v našem primeru l. 1954 do l. 1955, l. 1955 do l. 1954 in l. 1956 do l. 1955. Ti verižni indeksi so:

$$1954 : 1955 = 114$$

$$1955 : 1954 = 116$$

$$1956 : 1955 = 110$$

Te verižne indekse smo lahko izračunali na osnovi temeljnih ($208 : 183 = 114$, $242 : 208 = 116$, $266 : 242 = 110$).

Medtem ko lahko verižne indekse izračunamo z deljenjem temeljnih indeksov, lahko nasprotno z množenjem verižnih indeksov izračunamo temeljne indekse. Na primer: ker je temeljni indeks (1959 = 100) za l. 1955 znašal 183, se račun glasilo: 183 (temeljni indeks 1955) krat 114 (verižni indeks 1954) je 208 (temeljni indeks 1954); $208 \cdot 116 = 242$; $242 \cdot 110 = 266$. Ali skrajšano za l. 1956 $183 \cdot 114 \cdot 116 \cdot 110 = 266$ (množenje in deljenje s 100 opuščamo, ker gre samo za prestavitev desetinske pike).

Enako izračunavamo medsebojna razmerja med posameznimi dobami. Če bi na primer hoteli vedeti, za koliko se je povečala industrijska proizvodnja od leta 1953 do 1957, bi se račun glasilo:

$$266 : 183 = 146$$

Indeks l. 1956 na osnovi l. 1953 je 146. To pomeni, da se je proizvodnja od leta 1953 do 1956 povečala za 46 odstotkov (te vrste razmerij med indeksom in odstotkom smo pojasnili v prejšnji številki).

Razen teh možnosti primerjave (te pa pomenijo »branje« pokazateljev) časovnih serij pomenijo tudi medsebojna razmerja med indeksi raznih ekonomskih kategorij veliko prednost izražanja v indeksnih številih. Če je na primer indeks nominalne plače 114, indeks življenjskih stroškov pa 102, tedaj znaša indeks realne plače 112 ($114 : 102 = 112$). Ali drug primer: če je indeks proizvodnje 116, indeks zaposlenosti pa 107, tedaj je indeks delovne storilnosti 108 ($116 : 107 = 108$). Te primerjave bomo podrobneje pojasnili v prihodnjih številkah.

Povprečni porast

Poglavje planskih in statističnih pokazateljev, ki mnogim povzroča težave, je tako imenovani »povprečni porast«. Če računa petletni plan za neko proizvodnjo na primer indeks 160, tedaj znaša povprečni letni indeks 109,9 ali okroglo 110 (povečanje za 10 odstotkov na leto, a ne 12, kar bi dobili, če bi preprosto delili 60 s 5). To je zato, ker gre za relativno razmerje porasta, vedno v razmerju s predhodnim letom, kar pomeni, da je absolutni porast vsako leto večji:

1. leto $100 \cdot 110 = 110 (+ 10)$,
2. leto $110 \cdot 110 = 121 (+ 11)$,
3. leto $121 \cdot 110 = 133,1 (+ 12,1)$,
4. leto $133,1 \cdot 110 = 146,4 (+ 13,3)$,
5. leto $146,4 \cdot 110 = 161 (= 14,6)$.

To pomeni, da veljajo enaka pravila kakor pri obrestno obrestnih računih.

Za bralca, ki uporablja planske in statistične pokazatelje, je dovolj, če ve, da povprečja izražena v odstotkih ali indeksih niso navadni aritmetični procesi, temveč geometrični, ki so vedno nekaj manjši.

Bralce s srednjo izobrazbo opozarjamo, da gre za geometrično sredino.

Skupinski indeks

Najvažnejše področje uporabe indeksne metode so, kakor smo že poudarili, tako imenovani skupinski (agregatni) indeksi. Za vrsto pojavov, posebno gospodarskih, so namreč indeksi edino mogoča metoda prikazovanja njihovega gibanja (dinamike). Medtem ko je na primer mogoče gibanje cene nekoga predmeta izraziti s tem, da preprosto navedemo njegove cene v raznih obdobjih, za splošno gibanje cen celih skupin predmetov ali celo vseh cen na tržišču ni za zdaj druge metode kakor izražanje z indeksi. S posebnimi metodami (ponderacijskimi) reducira statistika vse cene na tržišču na skupni imenovalec in z indeksom izražata težnjo njihovega splošnega gibanja. Enako velja tudi za indeks proizvodnje. Medtem ko je mogoče proizvodnjo posameznega proizvoda izražati neposredno v količinah (na primer v tonah, metrih, kosih), ostaja problem, kako reducirati vse te količine na skupni imenovalec in izraziti njihovo splošno gibanje kot celote. Ta problem spet rešujejo s posebno metodo reduciranja teh količin raznih proizvodov na skupni imenovalec, da bi bilo mogoče izražati gibanje v indeksih.

Osnovni dve skupini statistično gospodarskih indeksov te vrste so indeksi cen (razni indeksi cen proizvajalcev, uvoznih in izvoznih cen, cen na debelo, cen na dobro, življenjskih stroškov) in indeksi količin, ki jih pogosto imenujemo indekse obsega (proizvodnje, zaloge, potrošnje, trgovinskega prometa, uvoza, izvoza).

Ceprav je spoznavna vrednost teh indeksov omejena, kljub temu dajo dovolj jasno orientacijo o gibanjih gospodarstva, njihova medsebojna razmerja pa omogočajo vsestransko konjunktorno analizo, kakor to kažejo tudi omenjeni primeri o realni plači in delovni storilnosti. Zato bomo posamezne skupine indeksov in njihove medsebojne vezi pojasnili v prihodnjih številkah.

(Nadaljevanje sledi)